

Σάββατο 4 - Κυριακή 5
 ΝΟΕΜΒΡΗ 2023

32

ΝΙΚΑΡΙΑ: ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΣΥΜΠΟΝΙΑΣ

Η εμπειρία της εξορίας του Μενέλαου Λουντέμη

«Το κρασί των δειλών» και «Οι ήρωες κοιμούνται ήσυχα»: Τα δύο μέρη της μυθιστορηματικής αυτοβιογραφίας του «Σαρκοφάγοι»

Δ
Α
Χ
Τ
Υ
Λ
Ι
Κ

ΑΠΟΤΥΠΩΜΑΤΑ

Γράφει ο Βασίλης ΚΑΛΑΜΑΡΑΣ

Δημοσιογράφος, συγγραφέας, κριτικός βιβλίου

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η εξορία και τα βασανιστήρια, όλος αυτός ο καταγιαστικός σωματικός και ψυχικός μεταπολεμικός δλεθρος αποτυπώνονται σ' όλο το έργο του Μενέλαου Λουντέμη (ψευδώνυμο του Δημήτρη Μπαλάσογλου ή Βαλασιόδη, 14 Γενάρη 1912 - 22 Γενάρη 1977).

Μέχρι τον Μάρτη του 1959, οπότε επιλέγει τον μονόδρομο της πολιτικής προσφυγιάς, στη Λαϊκή Δημοκρατία της Ρουμανίας, διαδοχικά εκτοπίζεται σε τρία νησιά - κάτεργα: Στην Ικαρία, στη Μακρόνησο και στον Αη Στράτη.

Τα οποία λειτουργούν ως ισάριθμα στάδια εξόντωσης, ενός μακρόβριου συμφωνικού έργου. Εύλογο και τα τρία μέρη του να επαναλαμβάνονται ως ένα σκοτεινό πένθιμο εμβαστήριο, σε πολύ αργό τέμπο.

Σήμερα, συνεχίζουμε το αφιέρωμα στον «Κόκκινο Βράχο», προβάλλοντας το μουσικό όνομα του νησιού, Νικαρία. Ετσι την φωνάζουν οι ντόπιοι στη δική τους διάλεκτο, λες και θέλει η έννοια της νίκης να δυναμώσει ακόμη περισσότερο, σβήνοντας και κάθε υποψία ήττας.

Οι Νικαριώτες κι οι Νικαριώτισσες, λοιπόν, αυτοί οι συμπονετικοί μαχητές και συμπονετικές μαχήτριες, αγκαλιάζουν, με κίνδυνο της ζωής τους, τους εκτοπισμένους στ' απόκρισμα, μα φιλόξενα χωρία τους.

«Σαρκοφάγοι»: Η μυθιστορηματική αυτοβιογραφία της εξορίας

Αυτή την ανιδιαιτέλη υπέρβαση των λαϊκών ανθρωπίνων του «κόκκινου» νησιού αποτυπώνει ο Μενέλαος Λουντέμης στα δύο πρώτα μέρη της μυθιστορηματικής αυτοβιογραφίας του «Σαρκοφάγοι», «Το κρασί των δειλών» («Πολιτικές και λογοτεχνικές Εκδόσεις», 1965) και «Οι ήρωες κοιμούνται ήσυχα» («Πολιτικές και λογοτεχνικές Εκδόσεις», 1967) - η τριλογία ολοκληρώνεται με το έργο «Ο άγγελος με τα γύψινα φτερά» («Δωρικός», 1974). Οι τρεις τίτλοι επανακυκλοφορούν, σε νέα στοιχειοθεσία, από τις εκδόσεις «Πατάκη».

Ο Κώστας Βάρναλης για τον εξόριστο Μενέλαο Λουντέμη

Όμως, παίρνοντας απόσταση από το πρόσωπο και το έργο του, εμείς, οι εκ των υστέρων αναγνώστες, συνειδητοποιούμε τι σημαίνει να είσαι εξόριστος συγγραφέας μέσα στην εποχή σου. Τον σκιαγραφεί, σε χρονογράφημά του, ο Κώστας Βάρναλης, με αφορμή την έκδοση της ποιητικής συλλογής του νεότερου σιμότεχνου του, «Κραυγή στα πέρατα» (εφημερίδα «Η Αυγή», 26 Σεπτέμβρη 1954):

Οι εξόριστοι (από αριστερά), στην παραλία του Αη Στράτη: Μενέλαος Λουντέμης, Γιάννης Ιμβριώτης, Κατίνα Φωτιάδη, Δημήτρης Φωτιάδης («Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο»)

«(...) Και κραυγή από τα πέρατα. Από τα πέρατα της αβύσσου στα πέρατα... του ελεύθερου κόσμου. Κραυγή του συγγραφέα Λουντέμη από τον Αη Στράτη προς τους δεσμοφύλακές του. Ο ξεχωριστός μέσα στους ξεχωριστούς πεζογράφους και ποιητές μας, με τον αστραφτερό λόγο, την εκρηκτική φαντασία και με το πάθος της αγάπης για τους αδικημένους, αδικημένους κι αυτός, κινδυνεύει τον έσχατο κίνδυνο.

Κ' η κραυγή του φτάνει ως εμάς, αλλά δεν φτάνει και ως τους δεσμοφύλακές του, δεν είναι δικιά του. Δεν έχει πια φωνή. Κραυγάζουν οι συναποθανούμενοι του: Ο Λουντέμης ασθενεί σοβαρά... Από τις κακουχίες της εξορίας, τις αμαρτικές και τις ηθικές, έπαθε τέτοιο νευρικό κλονισμό, που θάλωσε το λογικό του. Σώστε τον!».

«Σκοπός των εξοριών ο φυσικός και ο ψυχικός θάνατος»

«Ποιος να τον σώσει; Ο σκοπός των εξοριών δεν είναι η σωτηρία των εξοριστών, παρά ο φυσικός και ο ψυχικός τους θάνατος (...) Είναι η κραυγή χιλιάδων σκλάβων, που καρφωμένοι στο χώμα, δεν έχουν άλλον τρόπο να κινηθούν παρά μόνο τα φτερά της φαντασίας (...)

Οι δεσμοφύλακες κ' οι νεκροθάφτες δεν θα την ακούσουν αυτήν την "κραυγή από τα πέρατα". Ας την ακούσουν οι συνάδελφοι του των ποικιλόνομων λογοτεχνικών σωματείων. Κι ας κραυγάσουν κι αυτοί να σώσουν το Λουντέμη και τον Κορνάρο, τουλάχιστον αυτούς. Και να είναι βέβαιοι πως θα σώσουν μάλλον τον εαυτό τους! Έχουν αρκετά ως τώρα "βεβαρημένη την συνείδησίν τους!"».

Οι μεθυσμένοι δεσμοφύλακες από το αίμα των αθώων

Με καθαρή την ταξική συνείδησή του, το καλοκαίρι του 1947, ο Μενέλαος Λουντέμης θα «βρωμιστεί» από τα πειθήνια όργανα του αστικού κράτους, τους κατ' επιλογή ή εξ ανάγκης δεσμοφύλακες, οι περισσότεροι βγαλμένοι από τα σπλάχνα του λαού, με απολασμένο το ηθικό πρόσημο του.

Αυτοί είναι οι μεθυσμένοι από βία, αρνητικοί πρωταγωνιστές, στο πρώτο αυτοβιογραφικό μυθιστόρημά του «Το κρασί των δειλών». Στο σύντομο προλογικό σημείωμα, ορίστε πώς περιγράφει τους βασανιστές, στον πρώτο σταθμό της εξορίας του, στην Ικαρία:

«Η ζωή για να προσταυθεί απ' τους δειλούς της, φκιάχνει τους γενναίους της. Η Τυραννία όμως επεμβαίνει και τους αποσπά.

Ο Μενέλαος Λουντέμης (1912 - 1977), σε νεαρή ηλικία, έζησε στο πετσί του την εξορία σε Ικαρία, Μακρόνησο και Αη Στράτη

Πατι η μάζα των δειλών είναι το μόνο σ τ ρ ώ μ α απ' όπου αντλεί τα στηρίγματά της. Στηρίγματα όμως τόσο απατηλά θα είχαν από καιρό καταρρεύσει μες στο φόβο τους αν δε βρισκόταν σε διαρκή κατάσταση μέθης. **Μα το μόνο κρασί που τους μεθά είναι το αίμα των αθώων - το "κρασί των δειλών"».**

Τα εξώφυλλα των δύο πρώτων βιβλίων της αυτοβιογραφικής μυθιστορηματικής τριλογίας «Σαρκοφάγοι», στα οποία αποτυπώνεται η Ικαρία ως τόπος εκτοπισμού: «Το κρασί των δειλών» και «Οι ήρωες κοιμούνται ήσυχα»

Η Νικαρία είναι φωτιά και κανένας δεν τη σβήνει

Μπαίνομε από τον πρόλογο στο ηνέυμα του βιβλίου, με τα λόγια του ντόπιου γιδόρη γερο - Λαγουρού, «φλέβα καθαρή αυτού του τόπου»:

«- Η Νικαρία είναι, συμπιεθέρη; Να σας πω εγώ τι είναι. Λοιπόν, η Νικαρία είναι μια φωτιά, που τη φυσούνε όλοι οι αέρηδες και κανένας δε τη σβήνει.

» - Και γιάτ'α, μωρέ λαουρέ, θα πα, και γιάτ'α δεν τη σβήνει;

» - Γιάντα... χε χε χε! Γελάει ο γερο - Λαγουρός. Γιάντα, ε; Πατι η φωτιά, παιδί, εν είναι η Νικαρία. Η φωτιά είναι η ψυχή του Νικαριώτη (...)

Από Εύδηλο μέχρι Καραβόσταμο και Ράχες. Κι απ' Αρέθουσα μέχρι Γυαλιόκαρα κι Αρμενιστή... Και πίσσε ύστερης το Αρμαλό και κύλα κατά το Νοτιά. Και πίεςε σ' Αι - Κήρυκα και Ευλοσύρη... Κι έλα ύστερης γιάλο γιάλο και γέψου αρμύρα, και γέψου σύκο, και γέψου ρακί. Και με το σκάσιμο της αυγής, έλα ν' αράξεις κάτου απ' το παραθύρι της... Κι αν ο ήλιος δε φοβηθεί και δεν κρυφτεί... ε τότες εγώ εν είμαι ο Αυγουστάκης ο Λαουρός (...)

«Πρέπει να τη βαφτίσουμε "Συμπόνια»

Από το καλοκαίρι του 1947 έως την άνοιξη του 1949, κοντά δυο χρόνια, με τη γέυση του αρμυρού αίματος στο στόμα, σβήνει το σώμα και το μυαλό του Μενέλαου Λουντέμη. Κι ενώ του έχουν φορέσει τις χειροπέδες για να τον επιβιβάσουν στο πλοίο, για να τον αποτελειώσουν, με προορισμό τη Μακρόνησο, αποφαίνεται:

«Η Ικαρία... Πρέπει να τη βαφτίσουμε "Συμπόνια" (...) Οι Ικαριώτες... Θυμούνται πέρι που 'μωσαν στο άλλο χωριό, το Μαυράτο (...) Λίγη αλασμένη πέτρα, όπου φυτεύανε δέκα μαρούλια και πέντε κρεμμυδιά. Μα κανένας τους δεν τα γεύτηκε. Όλα τα τάζαν σ'εμάς. Τα πετούσαν κρυφά τις νύχτες απ' τα μεσότοιχα».

ΥΓ: Ποιος άνεμος ενάντιος έφερε την σκόνη / Της ερήμου σκόνη σηκώνεται με του / Θεωρακισμένου την ερηψύστρια / Εγειρόνται οι κόκκοι της άμμου / Κι εξανίστανται ζητούν δικαιοσύνη / Όμως ο λόγος είναι μουγγός από αίμα / Σέρνεται ο ήχος της φωνής σπασμένος.

ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ